

during the traineeship immediately after practical classes, they were able to apply theoretically studied practical skills, such as performing different types of enemas, introducing a nasogastric tube, performing gastric lavage, changing the abdominal drainage, prevention of bedsores and others.

It is very important for 89.7% of students to find the opportunity to observe the dynamics of the clinical picture of surgical diseases, the ability to include detected symptoms in a logical chain of thoughts about tactics for such a patients, justifying indications for surgery. In this context it is especially important to practice under supervision of experienced teachers, which would direct the student in thinking «right on track». As there is not enough time for dynamic monitoring of acute surgical pathology during the practical classes, it is recommended to encourage students to take part in shifts at the surgical hospital in extracurricular time. Continuous development of practical skills in the vivarium, training centers, night shifts in the surgical department we believe will help enrich the students' experience and create mechanisms for future self-fulfillment as a competent specialist.

It is essential for future careers surgeon to master practical skills, which can be achieved through continuous training. This learning process can be facilitated by practicing at the training center and vivarium. Likely, learning the particular topics should include repetition of certain practical skills during practice.

Thus, we can get the valuable information about students' interest in better mastering of general surgery by use of their anonymous survey. For deep mastering of practical manipulations, the elements of the operational excellence at general surgery, training center in the surgical department or interdepartmental ones and opportunities of vivarium can be used.

**Keywords:** general surgery, training bases, questioning of students.

Стаття надійшла 19.03.2017 року

УДК 616-036.86:614.253.2-055:378.147

<sup>1</sup>Науменко Л. Ю., <sup>2</sup>Лепський В. В., <sup>1</sup>Борисова І. С., <sup>1</sup>Березовський В. М.

### СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНИХ ФОРМ НА ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ ЕТАПІ ОСВІТИ

<sup>1</sup>ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України» (м. Дніпро)

<sup>2</sup>КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи ЧОР» (м. Черкаси)

doctorinnaborisova@mail.ru

*«Справжній лікар – це той, хто усвідомлює свій обов'язок перед людьми. Немає в світі спеціальності, яка б вимагала такої високої відповідальності, адже ціна лікарської помилки – життя».*

Академік А. Н. Михайлов

**Вступ.** Виконуючи Наказ МОЗ України № 1088 від 10.12.2010 року «Про удосконалення післядипломної освіти лікарів», ДЗ «Дніпропетровська академія МОЗ України» вже протягом декількох років впроваджує в навчальний процес на післядипломному етапі різні форми дистанційної освіти. Закон України «Про вищу освіту» 2014 року вимагає від післядипломної ланки підвищення кваліфікації лікарів підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [2]. Реалізація цих задач неможлива лише за умов використання традиційних форм та підходів до освіти [4,8,10]. У зв'язку з цим в країні, як і у всьому світі, виникає значний інтерес до можливостей удосконалення підходів та освітніх інноваційних заходів — дистанційної освіти, яка стає все більш затребуваною. Наказ МОЗ «Про внесення змін до Положення про порядок проведення атестації лікарів» від 02.10.2015 р. та зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.02.2016 р. за № 176/28306 скеровує лікарів усіх напрямків медицини до своєчасного та якісного підвищення свого про-

фесійного рівня, яке може стати доступнішим саме при використанні, в тому числі, дистанційної освіти (ДО) [9].

Особливості життя, свідомості, сприйняття, функціонування в умовах обмежених можливостей формують у хворих та людей з інвалідністю дуже вразливу психіку, яка потребує особливої тактики, запровадження етичних норм та норм деонтології під час спілкування з ними, лікування та проведення медико-соціальної експертизи. У зв'язку з цим, лікарі-експерти, реабілітологи, практичні психологи та сімейні лікарі потребують поповнення та вдосконалення знань, щодо вміння вибрати і ефективно використовувати найбільш підходящий спосіб взаємодії з кожним хворим, людиною з інвалідністю та/або учасником АТО.

Під медичною деонтологією (грец. deon — належне) розуміють принципи поведінки медичних працівників, спрямовані на максимальне підвищення користі лікування та усунення наслідків неповноцінної медичної роботи. Деонтологія є частиною медичної етики, медичної моралі [5,6].

В даний час характер взаємовідносин медичного персоналу та пацієнтів, догляд за хворими все біль-

ше набувають значення потужних терапевтичних і профілактичних чинників [3,6]. Принципи, правила етики і деонтології в роботі медика повинні стати предметом постійної уваги [1].

Високий рівень професійної компетентності лікарів, удосконалення знань морально-етичних і деонтологічних основ спілкування з хворими та особливостей психологічного стану людей з обмеженими можливостями будуть сприяти тому, що психологічним підсумком спілкування з лікарем, для хворого стане відчуття емоційної зацікавленості і компетентності та моральної задоволеності.

**Мета роботи:** продемонструвати можливості запровадження елементів дистанційного навчання щодо вирішення питань етики і деонтології при спілкуванні з хворими та людьми з інвалідністю на досвіді кафедр медико-соціальної експертизи і реабілітації ФПО ДЗ «Дніпропетровської медичної академії МОЗ України» та кафедр загальної та медичної психології національного університету ім. Олеся Гончара.

**Об'єкт і методи дослідження.** Об'єктом дослідження став цикл тематичного удосконалення лікарів, який був розроблений і проведений фахівцями кафедр медико-соціальної експертизи і реабілітації ФПО ДЗ «Дніпропетровської медичної академії МОЗ України» та кафедр загальної та медичної психології національного університету ім. Олеся Гончара з елементами дистанційного навчання. Дослідження успішності і затребуваності on-line форм освіти серед лікарів МСЕ і ЛКК ЗОЗ проводилося методом анонімного опитування. Анкети включали питання щодо якості висвітлених питань етики і деонтології, психологічних особливостей спілкування та поведінки з хворими та людьми з інвалідністю, а також питання щодо особливостей та зручності участі в дистанційному навчанні.

**Результати дослідження та їх обговорення.** Кафедра медико-соціальної експертизи і реабілітації ФПО ДЗ «ДМА МОЗ України» започаткувала в 2015-2016 навчальному році та продовжила в 2016-2017 рр. втілення в учбовий процес тематичних циклів підвищення кваліфікації лікарів-експертів медико-соціальної експертизи, сімейних лікарів елементи ДО. Перший позитивний досвід втілення елементів ДО відбувся наприкінці листопада 2015 року, коли викладачі кафедри МСЕ ДЗ «ДМА МОЗ України» провели для лікарів-експертів та голів ЛКК Черкаської та Дніпропетровської області семінар on-line «Особливості проведення медико-соціальної експертизи учасників АТО».

На виїзних циклах та в м. Дніпро було проведено опитування лікарів-експертів щодо найбільш важливих тем, які сьогодні потребують висвітлення. Важливими питаннями, які б хотіли лікарі бачити висвітленими на курсах тематичного професійного вдосконалення були названі: особливості документального супроводження учасників АТО при визначенні груп інвалідності та встановлення відсотків втрати працездатності. Про це заявили 72,5% опитаних лікарів, іще 56,5% опитаних зазначили важливість питань щодо психологічних особливостей спіл-

кування з хворими та людьми з інвалідністю, в тому числі учасників АТО.

У зв'язку з цим, за ініціативою представників КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи ЧОР», м. Черкаси (головний лікар, к. мед. н. Лепський Владлен Володимирович) колектив кафедри МСЕ і реабілітації ДЗ «ДМА МОЗ України» разом з фахівцями (зав. каф. – доц., к. м. н. Березовський В.М.) разом з фахівцями кафедри загальної та медичної психології Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара (зав. каф. – Аршава Ірина Федорівна, доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, академік Академії наук соціальних технологій та місцевого самоврядування, «Заслужений працівник освіти України», член Європейської асоціації з психології здоров'я (EHPS) та Всесвітньої асоціації з психології особистості (WAPP)) розробили, підготували та провели цикл тематичного удосконалення для лікарів МСЕ і сімейних лікарів, психологів та реабілітологів на тему – Етика і деонтологія та особливості психології хворих та людей з інвалідністю.

Питання щодо технічного забезпечення процесу дистанційних елементів циклу — комп'ютерна техніка, відповідні мережі Internet – кафедра МСЕ і реабілітації ДЗ «ДМА МОЗ України» забезпечена в повному обсязі завдяки допомозі КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи ЧОР», м. Черкаси (головний лікар, к. мед. н. Лепський В.В.) та КЗ «Обласний клінічний центр МСЕ ДОР» м Дніпропетровськ (головний лікар, к. мед. н. Концур В.М.).

Особливістю даного циклу було залучення для висвітлення заявленої теми фахівців різних спеціальностей. Представники загальної та медичної психології Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара висвітлили базові знання з психології – «Основні питання, що вивчає психологія», «Етика і психологія в медицині», «Основи конфліктології», «Способи уникання конфліктів», «Основні психологічні типи особистості». Фахівці кафедри МСЕ і реабілітації ДЗ «ДМА МОЗ України» запропонували більш специфічні медичні повідомлення та практичні «заняття-кейси»: «Психологія інвалідності», «Основи етики, деонтології та особливості спілкування з учасниками АТО», «Особливості психологічного стану дітей з інвалідністю – правила спілкування», «Психологічний стан молодих людей з ампутованими кінцівками», «Посттравматичний стресовий розлад», «Конфлікт і способи його уникнення при проведенні МСЕ хворих та людей з інвалідністю».

Важливим аспектом цього циклу ТУ стала використана можливість on-line обговорення висвітлених питань. Використання телекомунікацій та мережевих технологій дозволило проводити навчання і в тих випадках, коли вчитель і учень розділені значною географічною відстанню.

Після закінчення даного семінару було проведено опитування лікарів, які були залучені до проведення телеконференцій. Дана дистанційна форма оцінюється лікарями, як найкраща – 98,5%

опитаних, тому що дає можливість «...своєчасно реагувати на численні новітні нормативні документи» — 67,7% опитаних; «...не обтяжує» навчання дорослих та досвідчених фахівців — 70,5% опитаних; «...не відволікає від хворих, роботи та сім'ї» — ще 86,5% опитаних; «дозволило отримати своєчасно нову інформацію» — 95% опитаних; «дозволило отримати безкоштовно потрібну інформацію» — 95% опитаних.

### Висновки та практична направленість

1. Педагогічний процес післядипломної освіти лікарів, що направлений на виховання конкурентоспроможного фахівця, сьогодні неможливий без залучення інноваційних технологій дистанційної освіти, що наближає лікаря до швидкого отримання нової професійної інформації. Отже, на післяди-

пломному етапі освіти лікаря-фахівця дистанційне навчання повинно стати частиною навчального процесу. Запроваджений кафедрою МСЕ і реабілітації ДЗ «ДМА МОЗ України» дозволив ефективно реагувати на нагальні потреби лікарів щодо психологічних особливостей спілкування з хворими та людьми з інвалідністю та учасниками АТО.

2. Спілкування з хворими, і особливо людьми з інвалідністю, накладає особливі вимоги на сімейного лікаря, фахівців МСЕ, реабілітологів щодо їх професійної підготовки в питаннях дотримання правил етики і деонтології. Вдосконалення знань морально-етичних і деонтологічних основ спілкування з хворими та особливостей психологічного стану людей з інвалідністю будуть сприяти безконфліктній атмосфері процесів лікування та відновлення.

## Література

1. Аміров Н.Х. Від медичної етики до медичної біоетики / Н.Х. Аміров, В.Ю. Альбіцький, Ф.Т. Нежметдинова // Проблеми соціальної гігієни, охорони здоров'я та історії медицини. — 1999. — № 2. — С. 40-42.
2. Закон України про вищу освіту // Відомості Верховної Ради. — 2014. — С. 37-38.
3. Лісіцин Ю.П. Проблеми соціальної гігієни й історія медицини / Ю.П. Лісіцин // Медична етика, деонтологія і біоетика. — 1998. — № 2. — С. 7-13.
4. М'ясніков В.Г. Безперервний професійний розвиток — наступний крок реформування медичної освіти в Україні / В.Г. М'ясніков // Науково-методична конференція з міжнародною участю «Проблеми безперервного професійного розвитку лікарів і провізорів»: Зб. праць. — 2007. — С. 34-36.
5. Местергази Г.М. Врач и больнои или по-новому о старом: учебное пособие / Г.М. Местергази. — М.: БИНОМ, Лаборатория знаний, 2009. — 112 с.
6. Михаловска-Карлова Е.П. Биоэтический практикум: учебное пособие / Е.П. Михаловска-Карлова, Л.Е. Горелова, Д.А. Балалыкин. — М.: Литтерра, 2012. — 208 с.
7. Орлова Е.В. Культура профессионального общения врача: коммуникативно-компетентный подход / Е.В. Орлова. — М.: Форум, 2012. — 288 с.
8. Перцева Т.А. Проблема непрерывного медицинского образования в Украине / Т.А. Перцева, В.И. Снисар // Науково-методична конференція з міжнародною участю «Проблеми безперервного професійного розвитку лікарів і провізорів»: Зб. праць. — 2007. — С. 30-31.
9. «Про внесення змін до Положення про порядок проведення атестації лікарів» // Наказ МОЗ України № 176/28306 від 02.10.2015 р.
10. Amadco A. Distance education without high costs / A. Amadco // Learning and leading with technology. — 1995. — Vol. 22, № 8. — P. 12-13.

УДК 616-036.86:614.253.2-055:378.147

### СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНИХ ФОРМ НА ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ ЕТАПІ ОСВІТИ

Науменко Л. Ю., Лепський В. В., Борисова І. С., Березовський В. М.

**Резюме.** В країні, як і у всьому світі, виникає значний інтерес до можливостей удосконалення підходів та освітніх інноваційних заходів — дистанційної освіти, яка стає все більш затребуваною. Наказ МОЗ «Про внесення змін до Положення про порядок проведення атестації лікарів» скеровує лікарів усіх напрямків медицини до своєчасного та якісного підвищення свого професійного рівня, яке може стати доступнішим саме при використанні, в тому числі, дистанційної освіти.

**Мета роботи:** продемонструвати можливості дистанційного навчання на досвіді кафедр медико-соціальної експертизи і реабілітації ФПО ДЗ «Дніпропетровської медичної академії МОЗ України» та кафедри загальної та медичної психології національного університету ім. Олесья Гончара.

Педагогічний процес післядипломної освіти лікарів неможливий без залучення інноваційних технологій дистанційної освіти. Використання on-line форм навчання дозволяє ефективно реагувати на нагальні потреби лікарів. Спілкування з людьми з інвалідністю накладає особливі вимоги на лікаря в питаннях дотримання правил етики і деонтології. Вдосконалення знань морально-етичних і деонтологічних основ спілкування з хворими та особливостей психологічного стану людей з інвалідністю будуть сприяти безконфліктній атмосфері процесів лікування та відновлення.

**Ключові слова:** дистанційна освіта, етика, люди з інвалідністю, психологія.

УДК 616-036.86:614.253.2-055:378.147

### СОВРЕМЕННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ДИСТАНЦИОННЫХ ФОРМ НА ПОСЛЕДИПЛОМНОМ ЭТАПЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Науменко Л. Ю., Лепский В. В., Борисова И. С., Березовский В. Н.

**Резюме.** В стране, как и во всем мире, возникает значительный интерес к возможностям совершенствования образовательных подходов — инновационных форм дистанционного образования. Приказ МЗ «О вне-

сении изменений в Положение о порядке проведения аттестации врачей» от 02.10.2015 г. нацеливает врачей к качественному повышению профессионального уровня, которое может стать доступнее именно при использовании дистанционной формы обучения.

**Цель работы:** продемонстрировать возможности дистанционного обучения на опыте кафедр медико-социальной экспертизы и реабилитации ФПО ГУ «Днепропетровской медицинской академии МОЗ Украины» и кафедры общей и медицинской психологии национального университета им. Олеса Гончара.

Педагогический процесс последипломного образования врачей невозможен без привлечения инновационных технологий дистанционного образования. Использование on-line форм обучения позволяет эффективно реагировать на насущные потребности врачей. Общение с людьми с инвалидностью накладывает особые требования на врача в вопросах соблюдения правил этики и деонтологии. Совершенствование знаний морально-этических и деонтологических основ общения с больными и особенностей психологического состояния людей с инвалидностью будут способствовать бесконфликтной атмосфере лечения и реабилитации.

**Ключевые слова:** дистанционное образование, люди с инвалидностью, этика, психология.

UDC 616-036.86:614.253.2-055:378.147

### MODERN POSSIBILITIES OF DISTANCE ON POST-GRADUATE STAGE OF EDUCATION

Naumenko L., Lepskiy V., Borisova I., Berezovsky V.

**Abstract.** Carrying out Orders of the MOH of Ukraine № 1088 from 10.12.2010 «On the improvement of postgraduate education of doctors», SE «Dnipropetrovsk Medical Academy of Ministry of Health of Ukraine» has for several years implemented in the educational process in postgraduate stage, various forms of distance education. The Law of Ukraine «About Higher Education» 2014 requires postgraduate level training of doctors training of competitive human capital for high-tech and innovative development, personal fulfillment, meeting the needs of society, the labour market and the state in qualified specialists. Implementation of these tasks is possible only under condition of use of traditional forms and approaches to education. In this regard, in our country, and as well as around the world, there is considerable interest in improving approaches and innovative educational activities — distance education, which is becoming more popular. The Order of Health Ministry «About Amendments to the Regulation on Certification of Physicians» will direct the doctors of all disciplines to timely and qualitative increase of their professional level, which can become more accessible exactly when you use, including distance education.

Features of life, consciousness, perception, functioning under disability form for patients and people with disabilities are very vulnerable psyche that requires special tactics, the introduction of ethics and deontology norms in communication with them, treatment and medico-social examination. In this regard, medical experts, rehabilitators, practical psychologists and family doctors need of updating and improving knowledge on pick and skills to effectively use the most appropriate way to interact with each sick person with a disability and / or member of the ATO (Anti-Terrorist operation).

Currently, the nature of the relationship between medical staff and patients, nursing is becoming more and more the importance of the strong therapeutic and preventive factors. Principles, codes of ethics and deontology in the work of the physician should be the subject of constant attention.

A high level of professional competence of doctors improve their knowledge of ethical and deontological basis of communication with patients and features of the psychological state of people with disabilities will help to ensure that the psychological result of communication with the doctor, the patient will be feeling emotional interest and competence and moral satisfaction.

**Objective:** to demonstrate the possibility of introducing elements of distance learning on issues of ethics when dealing with sick people and people with disabilities on the experience of the Department of Medical-Social Examination and Rehabilitation of FPO SE «Dnipropetrovsk Medical Academy of Ministry of Health of Ukraine» and the chair of the Department of General and Medical Psychology National University of Oles Gonchar.

After the end of the workshop, a survey was conducted of physicians who were engaged to conduct teleconferences. This distance form is evaluated by doctors as the best — 98.5% of respondents, as it gives an opportunity to «... to respond to the numerous new regulations» — 67.7% of respondents; «... not bother» adult education and experienced specialists — 70.5% of respondents; «... does not distract from patients, work and family» — even 86.5% of respondents; «Allowed us to obtain new information on time» — 95% of respondents; «Allowed us to obtain the necessary information for free» — 95% of respondents.

**Conclusions.** The educational process of postgraduate medical education aimed at training of competitive specialist, is impossible today without the involvement of innovative technologies for distance education, that brings the doctor to the speedy obtaining new professional information. So, at the postgraduate stage of education of a specialist distance learning should be part of the learning process. Introduced by the chair of the Department of Medical-Social Examination and Rehabilitation of SE «DMA of Ministry of Health of Ukraine» allowed to respond effectively to the urgent needs of doctors concerning psychological characteristics of communication with patients and with people with disabilities and participants of the ATO. Communication with patients, especially people with disabilities, and imposes special demands on the family doctor, specialists MSE, rehabilitation specialists, their training in matters of compliance with rules of ethics and deontology. The knowledge of the ethical and deontological communicate with patients and characteristics of psychological status of people with disabilities will contribute to conflict-free atmosphere of the processes of treatment and recovery.

**Keywords:** distance education, people with disabilities, ethics, psychology.

Стаття надійшла 18.03.2017 року